

Тематичний звіт

Вплив кризи в Україні на її західні області

Вступ

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ) була створена 21 березня 2014 р. Рішенням №1117 Постійної ради ОБСЄ. З самого початку СММ розмістила десять команд спостерігачів по всій території країни. Три команди працюють у західних областях України: 1) команда в Івано-Франківську, що охоплює Івано-Франківську, Тернопільську та Закарпатську області; 2) команда в Чернівцях, що охоплює Чернівецьку, Вінницьку та Хмельницьку області; 3) команда у Львові, що охоплює Львівську, Волинську та Рівненську області. Хоча в адміністративному розподілі країни ці області не значаться як Західна Україна, вони мають спільну історію та здебільшого продемонстрували спільність політичних поглядів, зокрема під час останніх парламентських виборів 26 жовтня 2014 року. З огляду на це для подальшого аналізу можна застосовувати регіональний підхід.

Відповідно до свого мандата СММ здійснювала моніторинг розвитку подій в західних областях України. Для того щоб бути в курсі того, що відбувається, і мати можливість оцінити, як ставиться до подій в країні населення цих областей, команди СММ на постійній основі спілкуються з широким колом співрозмовників, у тому числі з органами місцевої влади, представниками громадянського суспільства, головами релігійних організацій, внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та іншими зацікавленими сторонами. Також команди СММ щодня спілкуються з населенням та приділяють особливу увагу тому, щоб серед їхніх співрозмовників в однаковій мірі були жінки та представники всіх вікових груп населення.

У звіті надано інформацію про те, як події, що відбувалися в Криму, на Донбасі та на Майдані, вплинули на суспільство з точки зору західних областей України. В основі звіту лежать спостереження СММ, проведені в західних областях з метою покращення розуміння тенденцій та ситуації з безпекою в цій частині країни. Загалом, у цьому регіоні спостерігалось зростання рівня невдоволення українським урядом та органами місцевого самоврядування після подій на Майдані. Деякі відомі активісти та лідери громадянського суспільства висловлювали своє зростаюче занепокоєння щодо повільної, на їхню думку, реалізації конституційної та законодавчої реформ та відсутності прогресу в боротьбі з корупцією. Це незадоволення посилюється наслідками конфлікту на Донбасі, зокрема його економічним впливом на всі області України.

У той час як західні області України, можливо, і не мають безпосереднього стратегічного значення в контексті нинішнього конфлікту на сході, вони все ж таки виступають важливим фактором досягнення злагоди та довгострокової стабільності в країні. Ці області вплинули на формування ідеалів майданівського руху, а також прихистили на своїй території кілька великих громад національних меншин.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Цей звіт деталізує п'ять ключових сфер, які, за спостереженнями СММ, виявилися схожими у всіх західних областях України в період з квітня по грудень 2014 року.

- Групи самооборони (ГСО) створювалися під час подій на Майдані, головним чином, з метою гарантування безпеки. Так, ГСО взяли на себе функції правоохоронних органів через те, що останні втратили довіру населення, особливо після подій на Майдані. Згодом ГСО забезпечували безпеку та правопорядок разом зі співробітниками правоохоронних органів. ГСО відігравали важливу роль у відновленні та посиленні довіри населення до силовиків і в основному перетворилися на політичні організації чи неурядові організації (НУО), залучені до політичної діяльності.
- Реакція на мобілізацію в основному була схвальною. Проте були також випадки критичного ставлення до мобілізації через те, що, на думку деяких людей, мобілізованим солдатам виділяють недостатньо ресурсів і, зокрема, засобів технічного забезпечення. З цієї причини в західних областях спалахнуло декілька протестів. СММ також констатувала прояви поширеного в суспільстві розчарування з приводу корупції та непотизму в процесі мобілізації.
- Спостерігається відчутне зростання патріотизму, прояви якого є дуже поширеними. Однак підйом патріотизму не призвів до суттєвого зростання підтримки радикальних партій, таких як «Свобода» або «Правий Сектор».
- Залученість громадянського суспільства в західних областях України істотно зросла з березня 2014 року. Зараз громадянське суспільство відіграє ключову роль у вирішенні деяких питань, пов'язаних з конфліктом на сході (наприклад внутрішнє переміщення осіб або волонтерська допомога із забезпечення солдатів технічними засобами). Основна діяльність та ресурси організацій громадянського суспільства направлені на вирішення питань, безпосередньо пов'язаних з конфліктом, у той час як інші важливі питання взагалі не розглядаються або відходять на задній план.
- Західні області України приймають також велику кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) як з Криму, так і з Донбасу. Населення західних областей в основному зустрічає ВПО гостинно та надає їм матеріальну і нематеріальну допомогу, однак

зустрічаються також прояви обурення по відношенню до юнаків-переселенців з Донбасу, оскільки у багатьох людей складається враження, що вони ухиляються від виконання військових обов'язків.

На основі цих спостережень СММ дійшла висновку, що зафіксовані нею ситуація та тенденції відкривають можливості для зміцнення діалогових ініціатив, зокрема між ВПО з Донбасу та приймаючими громадами в західних областях України, де в минулому громадяни вже демонстрували здатність долати конфлікти між громадами та могли б використати цей досвід для сприяння мирному співіснуванню різних груп та громад на благо всієї України.

1. МАЙДАН: БЕЗПОСЕРЕДНІ НАСЛІДКИ

Майданівський рух мав глибокий та масштабний вплив на суспільство та урядові інститути, а також на відносини між ними. Досягнення Майдану стали причиною значних змін ключових керівних посад у всьому регіоні, що, в свою чергу, значним чином вплинуло на політичну картину та процеси прийняття рішень. Після того як державні високопосадовці пішли у відставку в лютому та березні 2014 р. в результаті падіння уряду Президента Януковича, багатьох чиновників, що займали ключові посади, також було невдовзі звільнено. Наприклад, на початок квітня в Чернівецькій області було звільнили 11 голів районних рад. Ці зміни разом із президентськими та парламентськими виборами були важливими кроками на шляху до зміцнення законності нової влади та її інститутів у цих областях.

Однак цих змін було недостатньо для того, щоб збільшити довіру населення до урядових установ, оскільки більшість працівників цих установ так і залишилися працювати на своїх місцях. Громадянське суспільство та населення в цілому, підбадьорені результатами своєї активної роботи, були сповнені рішучості змусити державні установи відповідати за реалізацію змін, яких вимагав Майдан. Ці настрої були, мабуть, найвідчутнішими у відношенні сектора безпеки, оскільки суспільство було глибоко стурбоване діями правоохоронних органів, які, використовуючи свої силові можливості, грали провідну роль у спробах зупинити майданівський рух. Крім того, відносини між правоохоронними органами та суспільством і так давно вже були напруженими.

2. ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ ГРУП САМООБОРОНИ

Громадяни відреагували на події на Майдані дуже згуртовано та об'єднали свої зусилля для забезпечення загальної безпеки та відновлення довіри до правоохоронних органів. Більшу частину зусиль було сконцентровано на організації груп самооборони (ГСО). Цей феномен був особливо помітним у західних областях України.

У той час як метою ГСО на Майдані була самооборона в прямому значенні слова, деякі учасники ГСО згодом почали використовувати популярність, здобуту під час протестів, для досягнення певних політичних цілей. Так, «Правий сектор», який під

час подій на Майдані починався з коаліції малих ультраправих націоналістичних груп, пізніше набув особливої значущості і став відомим на загальнонаціональному рівні. Потрібно зазначити, що «Правий сектор» з його ультранаціоналістичною програмою дуже часто сприймається у східній Україні як фашистська організація, що закликає до насилля. І хоча «Правий сектор» залишався активним у більшій чи меншій мірі на території всіх західних областей України, його присутність та підтримка з боку населення найбільш помітні, очевидно, в Івано-Франківській області. Сьогодні переважна більшість людей вважає «Правий сектор» політичною партією, а останні парламентські вибори показали, що у Львівській області він має більшу підтримку, ніж в Івано-Франківській.

Перші ГСО в західних областях України з'явилися під час подій на Майдані. Новостворені ГСО організовували транспорт для волонтерів та збирали допомогу для учасників протестів у Києві. Через те, що недовіра населення до міліції зростала, а самі правоохоронні структури сприймалися як корумповані та неефективні, у тому числі через нестачу кадрів, ГСО взяли на себе функції правоохоронних органів. Зокрема у Львові протягом двох тижнів вони відігравали важливу роль в охороні громадського порядку та безпеки після того, як 19 лютого протестуючі зайняли будівлю Обласного управління внутрішніх справ, внаслідок чого місто фактично вийшло з-під контролю правоохоронних органів. Схожа ситуація спостерігалася також в інших місцях. У Чернівецькій області можливість направлення російських військ до Придністров'я, що нині є невизнаною республікою на території Молдови, було сприйнято як загрозу безпеці, і це сприяло посиленню впливовості ГСО. Групи неозброєних людей почали патрулювати свої райони та прикордонні території. Здебільшого члени цих груп відчували, що в них немає іншого вибору як самостійно забезпечувати правопорядок та безпеку, оскільки правоохоронні органи та урядові установи, на їхню думку, були або корумпованими, або просто відсутніми.

Коли в березні-квітні ситуація почала поліпшуватися, члени ГСО та співробітники правоохоронних органів почали здійснювати патрулювання разом, що сприяло відновленню довіри громадян до останніх. Крім того, ГСО виступали в якості впливової сили, підтримуючи (як шляхом активної участі в демонстраціях, так і часом більш жорсткими заходами) вимоги громадськості щодо вирішення питання корупції.

З початком антитерористичної операції (АТО) ГСО зосередили свою увагу переважно на збройному конфлікті на сході України, надаючи допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО), солдатам, що воюють на сході та їхнім сім'ям, а також підтримуючи АТО в цілому. Громадяни цих областей істотно допомагали АТО, ідучи на фронт солдатами або надаючи матеріальну та фінансову допомогу. У той же час події у східній Україні мали величезний вплив на них: багато громадян цих областей служили, отримали поранення або загинули в АТО.

Починаючи з травня Міністерство внутрішніх справ (МВС) та Міністерство оборони (МО) сформувало відповідно батальйони спеціального призначення та батальйони територіальної оборони, що дозволило багатьом волонтерам та членам ГСО увійти до складу офіційних структурних підрозділів ЗСУ. Батальйони МВС були створені у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Вінницькій та

Хмельницькій областях, а батальйони МО — у всіх областях. Деякі ГСО колективно вступали до лав цих батальйонів, а деякі зайняли вичікувальну позицію чи взагалі припинили свою діяльність. Наприклад, у Львові тільки 5 із 17 раніше створених ГСО продовжили активну діяльність.

3. РЕАКЦІЯ НА МОБІЛІЗАЦІЮ

Більшість західних областей рішуче підтримала розпочату урядом антитерористичну операцію (АТО), сприймаючи її переважно як військову відповідь на зазіхання на територіальну цілісність України. Ніяких проблем з самою мобілізацією фактично не було, однак була ціла низка протестів населення проти процедури призову та умов дислокації. Головними причинами суперечок були відсутність відповідного технічного забезпечення збройних сил, а також можливості для представників еліти з грошима та зв'язками ухилитися від призову. В очах людей обидві проблеми були пов'язані з корумпованістю державних службовців. Багато ініціатив з підтримки збройних сил було розпочато людьми, які були занепокоєні умовами перебування членів їхніх родин у місцях дислокації. Ці ініціативи були логічним продовженням мобілізаційного духу Майдану.

У цьому відношенні Чернівецька область стоїть осторонь: в області прокотилося три хвилі протестів проти мобілізації, причому в деяких з них брали участь етнічні румуни. Перша хвиля протестів проходила з 16 по 22 червня, тобто тоді, коли було повернено додому тіла перших полеглих солдатів і люди бажали повернути додому з фронту тих, хто служив на сході. Друга хвиля протестів, яка проходила з 22 по 29 липня, була викликана третьою хвилею мобілізації. Ці протести, очевидно, не були організованими, однак іноді на них збиралося до тисячі чоловік. Окрім швидкого вирішення конфлікту, протестуючі вимагали пояснень щодо того, чому чоловіки переселенці та люди «зі зв'язками» уникли призову. Учасників другої хвилі протестів вдалося заспокоїти завдяки тому, що військові діячі та політики обласного та національного рівнів об'єднали та скоординували свої зусилля з інформування громадськості про процес мобілізації. Третя хвиля протестів, що проходила з 13 серпня по 6 вересня, значно відрізнялася від двох попередніх тим, що люди протестували не стільки проти умов мобілізації, скільки проти кримінальних звинувачень, які могли бути висунуті військовозобов'язаним, які не з'явилися для проходження служби.

В Івано-Франківську створення 5-го батальйону з новобранців, резервістів та невеликої кількості волонтерів із самого початку викликало занепокоєння серед населення. Після того як громадськості стало відомо про неналежне технічне оснащення батальйону, в опорному пункті в Делятині було організовано протести, учасники яких вимагали, щоб відправлення батальйону було відстрочено, допоки він не отримає належне оснащення, а їхні вимоги не буде виконано. Після дислокації в Іловайську (Донецька область) 5-й батальйон потрапив під шквальний вогонь. Зазнавши значних втрат, командир батальйону дав команду відступати всупереч отриманому від керівництва наказу залишатися на своєму місці. Пізніше його

обвинувачення в дезертирстві було сприйнято в Івано-Франківській області з обуренням. Люди влаштували протести на його підтримку, а також зібрали кошти для його звільнення під заставу. У деяких співрозмовників склалося враження, що новий губернатор Івано-Франківської області, який прийшов після Майдану, втратив посаду через те, що підтримував командира батальйону.

У Львівській області громадяни були також занепокоєні матеріально-технічним забезпеченням солдатів. Крім того, були окремі скарги на те, як проводилася мобілізація, та кілька протестів з вимогами вчасного проведення ротації.

4. СПРИЙНЯТТЯ КОНФЛІКТУ

Більшість співрозмовників у західних областях України вважають свої області проєвропейськими і сприймають Майдан не тільки як героїчну перемогу, а й як фундамент свого «європейського» майбутнього. Проєвропейська орієнтація чітко прослідковувалася в результатах парламентських виборів.

У західних областях анексія Криму та конфлікт на Донбасі розцінюються переважно як втручання зовні і сприймаються багатьма не тільки як посягання на державний суверенітет України, а й як перепона на шляху до європейського майбутнього з сильнішою демократією, відповідальним урядом, верховенством права, громадянськими свободами та кращим рівнем життя. За спостереженнями СММ, реакція суспільства на сукупність цих подій, очевидно, сприяла зміцненню почуття єдності незалежно від віку, етнічної приналежності, статі та соціально-економічного статусу. У всіх західних областях України більшість співрозмовників СММ, що представляли як домінуючу частину населення, так і національні меншини, мали розуміння того, що Україна переживає втручання зовні. Людей, які сприймають події в країні як внутрішній конфлікт, було небагато.

Попри таке сприйняття конфлікту СММ в західних областях спостерігала відносно небагато випадків активного супротиву політиці та позиції Російської Федерації. Якщо ж вони таки виникають, то, зазвичай, проходять у формі організованих чи спонтанних протестів перед консульством Російської Федерації у Львові, причому чисельність учасників дуже рідко перевищує 30 осіб. Один із таких протестів було організовано членами російської громади.

Серед інших проявів супротиву були також заходи економічного характеру: наприклад, одна нещодавно заснована українська НУО домоглася від Львівської міської ради видання наказу про те, щоб у всіх місцевих магазинах всі товари, що походять з Російської Федерації, були відповідно марковані. Івано-Франківська обласна рада пізніше вжила аналогічних заходів. Декілька протестів пройшло перед будівлями банку Російської Федерації «Сбербанк Росії» у Чернівцях та Львові. Внаслідок дій учасників протестів будівлям банку було завдано незначної матеріальної шкоди. У районі Калуша (Івано-Франківська область) група автотранспортників проводила подібні акції проти відділень банку ВТБ.

Влітку в Івано-Франківську «Правий сектор» та «Самооборона» заблокували заправки «Лукойл» на декілька тижнів.

Крім того, в Івано-Франківській області СММ стала свідком двох конфліктів між органами місцевого самоврядування та Українською православною церквою Московського патріархату (УПЦ МП) у Косові та Коломиї. Обидва випадки стосувалися суперечок про право власності, які виникли ще з часів здобуття Україною незалежності, але протистояння відновилося, на думку деяких співрозмовників, саме через теперішній конфлікт. У Чернівецькій області декілька церковних громад в селах перейшли з УПЦ Московського патріархату до УПЦ Київського патріархату. До того ж єврейська громада, залучивши представників різних національних меншин, організувала у Львові концерт проти того, що вони називали спробою Російської Федерації розділити український народ.

Представники громад меншин у західних областях також мали усвідомлення того, що теперішня ситуація є результатом втручання зовні. Загалом, складається враження, що дух реформ, який сформувався на Майдані, вийшов за межі одного етносу та об'єднав людей навколо однієї спільної мети. Все це, а також події у Криму та конфлікт на сході згуртували громади через оновлене почуття спільної української ідентичності. Представники, а також члени громад (окрім російської громади) незмінно висловлювали СММ думку про те, що події в Україні не мали негативного впливу на відносини між громадами, хоча у ставленні різних громад до конфлікту та оцінці його можливих середньо- та довгострокових наслідків й існують певні відмінності.

Російська громада є неоднорідною з точки зору політичних переконань. І хоча члени громади вважають себе етнічними росіянами, чітко вираженого почуття приналежності до російської громади у них немає. Найбільш очевидно це прослідковується, напевно, в тому, як члени громади сприймають своїх лідерів: позиція останніх не завжди співпадає з точкою зору громади та іноді розцінюється нею як суперечлива та розкольницька. Постійно спілкуючись із членами російської громади, СММ констатувала, що, незважаючи на розрізненість поглядів, серед етнічних росіян панує відчуття того, що поточні події та, зокрема, роль Російської Федерації в них ставлять під сумнів деякі складові їхньої національної ідентичності та почуття приналежності. Найбільш розповсюдженим це є у змішаних сім'ях. Деякі навіть називають себе «патріотами України».

Більшість членів російської громади, з якими спілкувалася СММ, відзначили негативний вплив конфлікту на їхні відносини з домінуючою частиною населення, але не відчували ніяких змін в плані можливостей використання російської мови. Зокрема у Чернівцях члени громади, як і раніше, вважають, що використання російської мови є своєрідним мостом між громадами. Деякі співрозмовники висловили своє занепокоєння тим, що в суспільстві можуть з'явитися досить стереотипні уявлення про російську громаду і що згодом через це її будуть сприймати однобоко, не звертаючи уваги на позиції, погляди та переконання окремих її членів.

Що стосується того, як російську громаду сприймає домінуюча частина населення, СММ не помітила, щоб конфлікт якимось чином змінив би ставлення людей до російської громади чи до використання російської мови.

Загальні спостереження стосовно інших спільнот вказують на те, що вони стали більш солідарними з домінуючою частиною суспільства та загалом підтримують Україну, надаючи заради спільної справи матеріальну та фінансову допомогу збройним силам, а також долучаючись безпосередньо до процесу мобілізації.

Представники польської громади у Львівській області, зокрема, висловили в розмові з СММ думку про те, що теперішня беззахисність України як держави стала рушійною силою, що суттєво поліпшила відносини між етнічними поляками та українцями в області. На підтвердження цієї тези співрозмовники СММ згадали, наскільки багато людей відвідало заходи із вшанування пам'яті жертв Волинської різанини 1943 року. Заходи, що супроводжувалися офіційними вибаченнями з української сторони та заявами про взаєморозуміння, проходили під гаслом примирення поляків та українців.

Ще одним прикладом є румунська громада, яка у розмові з СММ також зазначила, що події в Україні сприяли зміцненню зв'язків між румунською меншиною та домінуючими у суспільстві українцями. Однак, за оцінками одного відомого лідера румунської громади в Чернівцях, конфлікт на сході загалом не мав ніякого впливу на відносини між українцями та румунами: з історичних причин відносини між ними так і залишаються напруженими.

Представники угорської громади в Закарпатській області заявили про свою занепокоєність щодо проведення мобілізації. Громада русинів — етнічна група, що говорить східнослов'янською мовою, — була під особливим наглядом місцевих органів влади. Деяких членів цієї громади було заарештовано через підозри в сепаратизмі.

Єврейська громада вважала за доцільне чітко відмежуватися від українсько-російських відносин, однак брала участь у загальному зборі коштів на підтримку солдатів АТО. Наприклад, у Чернівцях представники громади організували благодійну ярмарку єврейського мистецтва, на якій було багато виробів з єврейською та українською символікою. В західних областях України єврейська громада почувається добре інтегрованою до українського суспільства, і деякі співрозмовники були занепокоєні тим, що Російська Федерація, на їхню думку, намагається приписати партіям правого спрямування в цих областях антисемітські настрої. Що їх найбільше турбує, так це те, що деякі сили, включаючи ЗМІ, намагаються підірвати загальну атмосферу толерантності в області.

5. ПІДЙОМ ПАТРІОТИЗМУ

Прояви патріотизму спостерігаються щоденно на всій території західних областей України. СММ відзначила різкий підйом патріотизму після подій в Криму та початку АТО. Серед проявів патріотизму — публічне використання українських прапорців, а також фарбування мостів, лав, огорож та стовпів у кольори українського прапора. Більше людей почало носити національний український одяг або виставляти напоказ українську символіку. Дух патріотизму також відчувається і в громадянському русі, а саме в активізації зусиль з боку громадянського суспільства та НУО,

спрямованих на підтримку ВПО з Криму та сходу, а також на підтримку АТО. Більшість співрозмовників, які займалися організацією підтримки ВПО чи АТО, вважають власну діяльність своїм «патріотичним обов'язком».

Цей очевидний підйом патріотизму не супроводжувався підвищенням рівня радикалізації політичних чи соціальних настроїв. Однак це можна пояснити почуттям єдності, що зараз панує серед тих, хто підтримує АТО. Реально оцінити ймовірність радикалізації можна буде тоді, коли політична ситуація дозволить приділяти більше уваги подальшим реформам або ж реалізації певних аспектів поточних реформ, зокрема люстрації. На думку більшості співрозмовників СММ, реформи в державі і зокрема люстрація — пріоритетна та неминуча необхідність, що впливає з вимог Майдану.

6. УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У суспільстві досить поширена думка про те, що одним з важливих уроків Майдану для громадян та інститутів громадянського суспільства (ІГС) є те, що вони мають відігравати активну роль у формуванні соціально-політичного ладу в країні та що їхня постійна участь в цьому процесі є необхідною умовою для закріплення його досягнень та збереження динаміки. Якщо говорити про залучення широкого загалу до цих процесів, активізація громадянського суспільства була вражаючою. ІГС продовжують займатися вирішенням низки важливих для України питань, включаючи захист прав людини, однак пріоритети їхньої діяльності дещо змінилися в контексті подій, що відбулися в країні.

Одним з ключових напрямків роботи стало вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Починаючи з березня до західних областей України почали прибувати ВПО з Криму, а незабаром і зі східних областей. Багато організацій, таких як, наприклад, Червоний Хрест, існували в країні ще до виникнення конфлікту і тому змогли швидко відреагувати та надати підтримку ВПО, тісно співпрацюючи з волонтерами, які об'єдналися в організації для протидії кризі. Окрім цього, люди безпосередньо допомагали ВПО, надаючи їм житло, продукти харчування, одяг або дрова.

3 травня суспільство продовжувало підтримувати ВПО, проте основні зусилля були спрямовані, головним чином, на масштабну та різносторонню підтримку АТО. Багато таких ініціатив виникло через розуміння того, що Збройні сили України були погано підготовленими до АТО.

Подібні ініціативи часто розпочиналися окремими особами чи невеликими групами осіб, а потім швидко розросталися. Спочатку метою ініціативи могло бути бажання допомоги родичу, колезі чи другу, якого було направлено до зони АТО. Так, студенти факультету журналістики Чернівецького національного університету збирали кошти на закупівлю технічного оснащення для працівників університету, яких було направлено до зони АТО. Інші ж окремі та ситуативні ініціативи були більш масштабними. Наприклад, медичні працівники в Чернівецькій області зібрали понад 1 млн гривень для придбання медикаментів, потрібних для роботи одинадцяти лікарів

та медсестер в зоні АТО. В Івано-Франківській області декілька НУО, якими керували переважно жінки, теж проводили подібну роботу.

Підтримка АТО не обмежувалася наданням технічних засобів, коштів та ресурсів учасникам АТО, а поширювалася також на членів сімей солдатів АТО. Крім того, широка підтримка, включаючи правову та психологічну допомогу, надавалася солдатам, що поверталися додому, та пораненим бійцям. Наприклад, у Львові та Чернівцях всеукраїнська НУО «Майбутнє України» пропонує психологічну допомогу та консультації. В Чернівцях ця ж НУО організувала зустрічі для дітей солдатів АТО та підтримувала психологічно травмованих дітей ВПО.

У центрі уваги інших груп була підтримка «духу» АТО шляхом проведення різноманітних ініціатив. Наприклад, в Чернівцях ГО «Патріотична громада Буковини» намагається підняти патріотичний дух українців, зображуючи національну символіку на будівлях та інших об'єктах в громадських місцях. «Спілка жінок України» проводить в недільних школах уроки патріотичного виховання для дівчат віком 12-13 років.

Тепер, коли уряд та громадянське суспільство зосередили свої зусилля на підтримці АТО, мало кого залишилося, щоб боротися далі за реформи, яких вимагав Майдан. Організації часто приділяють основну увагу антикорупційним заходам, зокрема люстрації. В Чернівцях, наприклад, ВГО «Народна люстрація» розробила перелік питань, який надсилається державним службовцям для отримання інформації щодо їхніх посад, майна та зв'язків з минулим режимом і визначення того, чи вони «мають право» працювати на держслужбі. У Львові аналогічну діяльність проводить НУО «Народна рада». Хоча раніше між органами влади та громадянським суспільством була налагоджена комунікація (в основному з представниками «Правого сектору» та ГСО), після завершення Майдану ця комунікація почала швидко сходити нанівець. Органи влади не дуже бажають співпрацювати з громадянським суспільством, особливо в питаннях корупції та контролю за бюджетом. Проте Чернівецька обласна адміністрація застосувала незвичайний та конструктивний підхід до організації антикорупційних тренінгів для громадських організацій.

Оскільки всі зусилля та, найважливіше, кошти спрямовуються на підтримку АТО та процесу люстрації, НУО, які вже давно існують та працюють з іншими важливими питаннями, відзначили уповільнення своєї роботи або повне її припинення. Проекти деяких НУО із захисту прав людини, гендерної рівності чи протидії торгівлі людьми були урізані через перерозподіл бюджету.

Тоді як для підтримки ВПО зі сходу існує ціла мережа об'єднань, членами яких є люди із західних областей України, за спостереженнями СММ, аналогічні структури, які б об'єднували ВПО зі східних областей для захисту спільних інтересів, наразі відсутні. У той же час ВПО з Криму створили у Вінниці власне об'єднання — НУО «Ветан» («Батьківщина» татарською мовою) — для збереження своєї культури, захисту інтересів та сприяння інтеграції.

Ще одним важливим напрямком діяльності, якому, за спостереженнями СММ, дуже рідко приділяється увага в громадянському суспільстві, є налагодження діалогу чи більш-менш широкої співпраці між ІГС у західних та східних областях України.

Багато співрозмовників СММ вважають, що причина цього — відсутність аналогічних організацій на сході країни, а зовсім не відсутність довіри до «сходу» як такого, стереотипні уявлення про вихідців зі сходу або теперішні настрої, які свідчать про підтримку «військового» методу врегулювання конфлікту у формі АТО.

7. ВПЛИВ ВПО ТА ВІДНОСИНИ З ПРИЙМАЮЧИМИ ГРОМАДАМИ

	Крим	Схід	Всього
Івано-Франківськ	306	2581	2887
Закарпаття	253	2908	3161
Тернопіль	306	2136	2442
Чернівці	362	1886	2248
Вінниця	602	8315	8917
Хмельницький	552	4877	5429
Львів	2897	6760	9657
Волинь	246	2641	2887
Рівне	341	2862	3203

У вищенаведеній таблиці надані офіційні дані ВПО, зареєстрованих у західних областях України станом на 31 грудня. Урядові установи та НУО погоджуються, що ці цифри, що відображають кількість осіб, зареєстрованих Державною службою України з надзвичайних ситуацій, є на порядок нижчими за реальні. Однак загальна кількість ВПО, які переїхали на територію західних областей, є низькою порівняно з іншими областями країни.

Обставини, що змусили людей виїхати з Криму та східних областей України, були багато в чому різними, але в результаті обумовили виникнення двох чітких груп ВПО, що відрізняються як ступенем інтеграції в суспільство, так і тим, як їх сприймають приймаючі громади.

Перша хвиля внутрішнього переміщення з Криму спостерігалася в березні і була спричинена подіями на півострові. Оскільки жодних бойових дій в Криму не було, переселення з Криму більше обумовлювалося особистими обставинами ВПО. Часто причиною виїзду з півострова були, за словами переселенців, випадки обмеження свободи пересування, свободи висловлювання, віросповідання та використання рідної мови, а також страх стати жертвою переслідувань через участь у політичному житті суспільства або за ознаками релігійної, мовної чи культурної приналежності. Ще одним аргументом для виїзду була невизначеність професійного майбутнього з огляду на те, що нормативно-правова база Російської Федерації була незнайомою, а економічні перспективи — непередбачуваними. В цілому, ВПО з Криму

змогли переселитися до західних областей організовано, при цьому їм здебільшого вдалося привезти із собою деяке майно та зберегти цілісність сім'ї. З-поміж всіх груп ВПО з Криму виділяється громада кримських татар, яка висловлює занепокоєння стосовно своєї безпеки.

Друга хвиля ВПО, що прибували зі сходу, розпочалася наприкінці квітня і досягла піку в липні та серпні — як раз тоді, коли в зоні АТО бойові дії стали більш інтенсивними. До кінця 2014 року ВПО продовжували покидати свої домівки. Головним поштовхом до переселення було погіршення ситуації з безпекою внаслідок тривалих бойових дій (зокрема обстрілів), а також подальше погіршення умов життя, причиною якого, серед іншого, були прийняті урядом в листопаді Постанови № 595 та № 637 щодо скорочення фінансування бюджетних установ, що функціонують на невідконтрольних уряду територіях. Оскільки постійно діючої домовленості щодо безпечного проїзду мирних жителів між протилежними сторонами не було, виїзд ВПО організовувався в основному тоді, коли траплялася нагода та дозволяли обставини. Внаслідок цього ВПО зі сходу зазвичай прибували до західних областей з обмеженими засобами до існування і тому потребували більшої підтримки. Переважна частина ВПО — це жінки, діти та особи літнього віку, оскільки чоловіки в багатьох випадках залишалися вдома, щоб доглядати за майном чи займатися іншою діяльністю у місці постійного проживання.

У цілому, приймаючі громади ставилися з прихильністю до ВПО. Саме приймаючі громади відігравали провідну роль в наданні комплексної підтримки переселенцям, допомагаючи їм вирішувати питання, які взагалі-то мали б вирішувати органи влади. Наприклад, у Чернівцях НУО «Волонтерський рух Буковини» («ВРБ») відіграє ключову роль у координації надання допомоги приїжджаючим ВПО, включаючи пошук житла. Проте наприкінці року СММ спостерігала деякі ознаки того, що обсяг підтримки, що надавався ВПО приймаючою громадою, почав зменшуватися.

У всіх областях допомога ВПО з боку місцевих адміністрацій на початковому етапі обмежувалася галузями освіти та охорони здоров'я, а також виплатою соціальної допомоги. В Івано-Франківській, Закарпатській та Тернопільській областях, наприклад, обласні адміністрації запровадили ефективні координаційні центри для ВПО. Вся інша допомога, включаючи допомогу у формі продуктів харчування, предметів гігієни, паливних матеріалів, а також житла, надавалася через приймаючі громади і часто на індивідуальній основі. У Львові та Чернівцях на рівні громади було організовано також інші види підтримки — так, на початку навчального року окремі особи пропонували дітям ВПО уроки української мови.

Жоден зі співрозмовників СММ не висловив занепокоєння щодо ВПО з Криму. СММ не виявила серед населення ані неприязні до ВПО, ані конфліктів між ними та приймаючою громадою. Це можна пояснити кількома факторами. За винятком Львова, ВПО присутні в західних областях у порівняно невеликій кількості та з економічної точки зору не дуже їх обтяжують. Крім того, вони переїхали до західних областей ще до початку АТО і тому сприймаються суспільством переважно як жертви військового втручання зовні, а їхнє рішення переселитися до західних областей, на думку населення, свідчить про їхню відданість Україні. Більше того, ВПО з Криму змогли

добре самоорганізуватися. Наприклад, у Львові вони заснували свою власну НУО «Кримська хвиля», яка разом з «Крим SOS» (з офісами у Львові та Херсоні) надають допомогу всім ВПО, однак приділяють особливу увагу сприянню інтеграції кримських татар до суспільства та підтримці їхніх культурних та релігійних прав. Кримські татари заснували НУО також у Чернівцях.

Для ВПО зі сходу ситуація виявилася не такою простою. У західних областях зустрічаються прояви обурення по відношенню до переселенців призовного віку через те, що вони начебто втекли із зони АТО і тепер шукають притулку на заході країни, отримуючи повну підтримку від місцевого населення, замість того, щоб захищати свою землю та майно на сході. Ці настрої стали більш помітними з початком другої хвилі мобілізації і суттєво посилюються у липні, коли в АТО загинули перші призовники із західних областей. Це призвело до виникнення певної дискримінації по відношенню до чоловіків-переселенців зі сходу: деякі підприємці, наприклад, зазначили, що не братимуть таких ВПО на роботу. СММ також спостерігала декілька випадків, коли родини переселенців, у яких був чоловік призовного віку, стикалися з проблемами оренди майна (особливо у Львові). Загалом, ВПО чоловічої статі ведуть себе обережно та не афішують себе в приймаючих громадах. Такий соціальний тиск також призводить до того, що значно менша кількість чоловіків-переселенців зі сходу порівняно з їхньою реальною кількістю офіційно реєструється на території західних областей України. Окрім соціального напруження навколо питання переселення, ще однією причиною відсутності інтересу у ВПО до офіційної реєстрації є занепокоєння щодо того, чи не матиме це негативних наслідків, починаючи від соціального тиску та закінчуючи побоюваннями за особисту безпеку, у разі повернення на схід.

СММ також відзначила, що приймаючі громади вже трохи втомилися від фінансового навантаження, пов'язаного з підтримкою ВПО зі східних областей України. Наприклад, люди, що погодилися розмістити ВПО у своїх домівках, досі продовжують за власний кошт сплачувати комунальні рахунки, які, за їхніми сподіваннями, мали бути відшкодовані урядом.

Більшість членів приймаючих громад та їхні представники в західних областях погоджуються, що їхні області не несуть такого великого навантаження у зв'язку з переселенням ВПО порівняно з іншими областями, особливо східними. Однак ризик посилення напруженості між ВПО та приймаючими громадами все-таки існує, оскільки наплив ВПО може продовжуватися на тлі відправлення членів місцевих громад до зони АТО та їхнього подальшого повернення звідти, а також через стагнацію та обмеженість економічних ресурсів та перспектив.